

engelska kvinnors hanterande av kroppsliga praktiker i äktenskap med egyptiska män, skildrar även Lena Gerholm muslimska praktiker och normer. Utifrån tre intervjuer med engelska kvinnor gifta med egyptiska män och bosatta i Alexandria vill hon undersöka hur de "erfar och hanterar förväntningar om en annorlunda sexualitet och deras allmänna uppträdande i den intima sfären" (s. 147).

Utifrån de engelska kvinnornas berättelser visar Gerholm att de inte ställer upp på de förväntningar som deras egyptiska män har. Utifrån Bourdieus begrepp "habitus" understryker hon trögrörligheten i tidigare förvärvade vanor och motviljan att tillägna sig annorlunda kroppsliga praktiker. Gerholm avslutar med en hypotes, grundad på den muslimska feministen Fatima Mernissis diskussion om passiv respektive aktiv kvinnlig sexualitet. I samhällen där kvinnors sexuella drift regleras genom avskiljning och övervakning finns en syn på den kvinnliga sexualiteten som aktiv. Medan det västerländska samhället betraktar kvinnlig sexualitet som passiv så finns det i den muslimska traditionen en dominerande syn på kvinnan som sexuellt aktiv, vilket kan hota både männens självkontroll och samhällsordningen.

I Gerholms artikel får läsaren följa författaren på fältarbete i kvarter och gränder i Alexandria och upptäcka vad som döljs bakom de "vandrande svarta tält som retar gallfeber på svenska kvinnor, som om de vore veritabla bromsklossar för den framåtskridande jämställdheten" (s. 170). Artikeln utgörs av Gerholms personliga beskrivningar som inte döljer implicita värderingar, förutfattade meningar samt hennes egen förvåning när hon påträffar handeln av spetstrosor, raffset och negligéer i de smala gränderna. Som läsare förvånas man emellertid av att Gerholm inte förväntade sig några kulturskillnader på intimitetens område. Gerholm bidrar med en intresseväckande text på detta "känsliga och svårutforskade område". Men den känns problematisk, kanske också just p.g.a. ämnet. Gerholm påpekar på några ställen att hon vill undvika dikotomier och generaliseringar. Några strategier har varit att låta "läsaren vara medresenär" och att "återge ganska långa citat". Detta räcker emellertid inte när författaren själv ger uttryck för stereotypa generaliseringar i sin text, som t.ex. när hon påstår att i muslimska sammanhang hänvisas kvinnans sensualism till den privata sfären medan det är tvärtom i vårt samhälle där "hemmet är en plats för gemensam avkoppling i mysdress och tofflor, bekväma hemmaplagg som är väl så långt från basar-

gatornas raffset, spetsbodies och stilettklackar man kan komma" (se s. 156f.).

Antologin utgör ett angeläget bidrag med sina tänkvärda diskussioner. Författarna efterlyser ytterligare forskning kring dessa teman som de anser vara negligerade områden. Jag instämmer med författarna men samtidigt saknar jag männen under min läsning. Det "kvinnliga" som diskuteras relateras sällan till det "manliga" och manliga erfarenheter utan istället till normativa diskurser (med undantag för Lena Olssons artikel). De "manliga begär", som titeln syftar på, reduceras till patriarkaliska strukturer och ordningar. Hur ser manlig sexualitet ut i det senmoderna samhället? Hur gestaltas manliga kroppsliga praktiker och förkroppsligade erfarenheter? Och vilka föreställningar styr dessa? Denna typ av frågor representerar en angelägen motvikt till beskrivningar av enbart kvinnlig sexualitet och kvinnors förhållande till sin kropp. Frågorna kan även nyansera och problematisera olikheter och maktperspektiv som lätt bekräftas i studier, likt *Behag och begär*, som endast fokuserar en del av en större komplexitet.

Anna Månsson, Lund

Prosten Muncktells dagbok. 3. Irsta 1821–1829. Utgiven av Magdalena Hellqvist på uppdrag av Irsta Hembygdsförening. Västerås 1995. 579 s. ISBN 91-87264-46-3.

Ett växande mentalitetshistoriskt intresse har under senare år fått många kulturhistoriska forskare att söka sig till bevarade dagböcker för att bilda sig en djupare uppfattning om en gången tids människors beteendemönster, sätt att tänka och se på livet och medmänniskorna. Den borgerliga dagboken från 1700- och 1800-talen ägnar sig väl som källa till detta, med författarnas kommentarer till det sociala spelet och till samtidens händelser, med reflektioner över det egna jaget och det egna livets segrar och motgångar. Vissa av dessa bevarade dagböcker höjer sig över mängden. En sådan är skriven av prästen Johan Fredric Muncktell. Hans namn har bevarats till eftervärlden av flera anledningar. Han var far till en av 1800-talets ledande industrimän, Theofron Munktell, grundare av en av de mekaniska verkstäder som så småningom skulle bilda storföretaget Bolinder & Munktell, han utgav på 1840-talet sitt stifts herdaminne i tre band, men framför allt skrev han under femton år en mycket utförlig dagbok, nu en

sällsynt givande källa till kunskap om en lantprästs liv och intressen under Karl Johans tid och en värdefull möjlighet till inblickar i det sociala livet i mälarbygderna öster om Västerås. När han inledde sitt skrivande, på sin 50-årsdag den 26 september 1814, var han komminister i Kärrbo, en socken söder om landsvägen mellan Västerås och Enköping.

En första del av dagboken, omfattande de två sista åren i Kärrbo, utgavs 1979. Den anmäldes i *Rig* 1980:2 av Hilding Pleijel. 1816–1821 tjänstgjorde Muncktell som kyrkoherde i Sevalla socken några mil norröver. Dagboken från dessa år publicerades 1982. Denna del av dagboken recenserade jag i *Rig* 1984:1. 1821 blev Muncktell prost i Irsta väster om Västerås, där han sedan stannade till sin död 1848. Från Irstatiden finns en fortsättning av dagboken bevarad fram till 1829, då den visserligen inte slutar men upphör att ha allmänt intresse. Irstadelen utgavs 1995 av Irsta Hembygdsförening. De två tidigare delarna hade Västerås kulturnämnd som utgivare. Alla tre delarna har haft Magdalena Hellqvist som skicklig kommentator och redaktör. Här skall jag kommentera denna sista del och ge några allmänna synpunkter på hela dagboksverket, ett av de märkligaste som publicerats under senare decennier.

I detta panorama över några västmanländska socknar möter läsaren ett myller av människor. Många hundra, kanske uppåt tusen personer dyker upp och försvinner i dagboken för att ibland återkomma åratals senare. Lyckligtvis har till utgåvorna fogats omsorgsfullt gjorda personregister, som är helt nödvändiga att konsultera för att rätt kunna placera alla aktörer. Personporträtten är emellanåt lysande, Muncktell är en skarpsynt iakttagare och en god berättare. Alla samhällsskikten passerar revy. Här finns de oftast adliga ägarna till bygdens herresäten med fideikommisset Gäddeholm i spetsen, herrskap med vilka Muncktell står på vänskaplig fot men ändå drar sig en smula undan för att slippa det sociala spel, som uppenbarligen tröttrar honom, särskilt sedan hans hörsel på äldre dagar försämrats. Han vistas helst i sin läskammare eller vandrar oroligt inspekterande på sina prästgårdsägor. Här finns självfallet traktens andra präster av olika dignitet. Muncktell förefaller vara i varje fall ryktesvägen bekant med alla stiftets präster och skvaller kring tjänsteställningar intresserar honom alltid. Här finns, fast i begränsad omfattning, handelsmän, hantverkare och lärare i Västerås. Och här finns hemsocknens bönder, torpare och stafolk, över vars väl och ve Muncktell känner sig satt att vaka.

I en så omfattande dagbok som denna, sammanlagt räknar de tre utgivna volymernas dagboksanteckningar över 1 200 sidor, kommer läsaren så småningom författaren mycket nära, på ett sätt som är ytterst ovanligt när det gäller en vanlig människa i vår historia. Man lär känna en man som egentligen skriver med tanke på sina egna barn som kommande läsare och som därför inte garderar sig över hövan. Han är en samvetsgrann präst och en duglig och intresserad lantushållare. Han har ett starkt socialt samvete, som yttrar sig i intresse för skolfrågor och fattigkassor men också syns i ett personligt engagemang för drabbade och föräldralösa. De senare placerar han ut i bygden och bekostar personligen deras kläder och skolgång. Några tar han till sig som närmast fosterbarn och tragglar läsning och räkning med, ofta utan bestående resultat som han besviket måste konstatera. Trots att prästgårdarna inte tycks bära sig särskilt bra är han alltid villig att bjuda både gesäller och landstrykare på ett mål mat. Hans familjekänsla är stark och levande och han oroar sig mycket för sina barn, ofta helt utan anledning. Sonen, vars bristande intresse för klassisk skolutbildning bekymrar honom, vill han ett tag sätta i glasmästarlära. "Hvad utväg jag skall taga med Theofron vet jag icke. Boken är icke hans sak, men snäll är han at svarfva och verksam i allehanda annat. Hvarföre kan icke en beskedlig och flitig gosse blifva lycklig efven i handtverk?" heter det 1822. Några år senare har fadern svårt att hålla tillbaka sin förvåning, när pojken gör en snabb karriär som mekaniker och industriledare.

En prästs mellanposition mellan herrskap och bönder illustreras väl i den muncktellska dagboken. De sociala visiterna hos traktens ståndspersoner tröttade ut Muncktell. Ett undantag var de vänskapliga relationerna som han under komministertiden i Kärrbo upprätthöll med hovjunkaren Gustaf Silfverstråle på Lindö gård, känd som förnämlig landskapstecknare och död 1816. Men även på böndernas bröllopfester och husförhörskalas kände sig prästen främmande och olustig, besvärad av pipröken och den tunga maten och irriterad av kortspelandet.

Muncktell visar sig vara en melankoliskt lagd man med starka hypokondriska drag. Han är ständigt sysselsatt med att iaktta sin egen kropp, spåra sjukdomar och söka medikamenter. Att han överlever det ena året efter det andra förvånar honom storligen. Han undslipper sig alltid en suck av belåtenhet, när han i dagboken kan skriva den 1 maj varje år. Tydligen var detta det datum, då en prästänka måste lämna prästgården efter makens

död. Den 1 maj kan Muncktell känna sig säker på att familjen har minst ett helt år framför sig i hemmet.

Hans medicinska intresse kommer också andra till del. En präst på 1800-talet fungerade i många fall som ett slags traktens amatörläkare. Så även Muncktell, även om han bekymrar sig över sina bristande kunskaper. Men intressantast är ändå redogörelserna för alla arrangemangen för det egna välbefinnandet. I november 1826 skriver han: "Fontanell har jag öfver 30 år brukat på båda benen, i flera år mycket olägligt, nu icke. En god tid hade jag sådana öppningar på armarne tillika och ofta ändå senapismer och stora spanska flugor flera månader på vadorna. Det alt för en obegriplig kyla i benen och upslagen gickt i hufvudet. Nu behöfver jag sådant sällan. Likväl blir jag lätteligen kall och måste då jag sitter vid bordet hafva flere par strumpor, ja öfverkängorna på mig. För 20 och 25 år sedan måste jag bruka ludna damaskor om sommaren, och strumpor en tid af gethår; nu mäst af upblandad hundull. Jag har god appetit och matsmältning och aldrig vet jag af förstoppning. Fordom lät jag öppna åder flera gånger om året, sedan på lång tid blott en enda gång." Dagboken är definitivt ett fascinerande medicinhistoriskt dokument.

En annan sida hos Muncktell är hans känslighet. Vid slakttiden varje år plågas han av skriken från stuckna djur och han är innerligen tacksam om slakt kan ske när han inte är hemma på gården. Ofta redogör han för sina egna drömmar och grubblar över deras betydelse. Hans arbetsamhet och sparsamhet tar sig många karakteristiska uttryck. När han sitter och tragglar läxorna med läsbar och fosterbarn har han alltid något nyttigt för händer, t.ex. att sprätta upp gamla kläder som skall sys om till nya plagg eller att räta ut krokig och använd spik.

Muncktell var historiskt intresserad och tillhörde de präster som blev ombedda att skriva och redigera sockenbeskrivningar av den sort som var typiska för tiden. Han gör i sin dagbok ofta återblickar bakåt i sitt liv och påminner sig gamla händelser. Den 27 januari 1827 samlar han sig till ett slags sammanfattning av sitt liv under rubrikerna "Mina sorgeämnen" och "Mina glädjeämnen". Till de förra hör både stora olyckor och små förtretelser. Vid denna tid hade prostens svartsyn tilltagit och han kunde formulera ett sorgeämne så här. "At jag många gånger är så utledsen öfver hela människoslägtet, som är så underligt, uselt, elakt och föragteligt och prästerna ofta aldrevärst."

Ett intressant inslag i Muncktells journal är resandet. De långa resorna är ytterst få, främst en resa sommaren 1824 till barndomstrakterna i Dalarna, också mycket

utförligt beskriven. De korta, inom hemsöcken eller till Västerås, är så många fler, med häst och vagn på knaggliga sommarvägar eller hala och snöiga vintervägar, ofta med en mindre pojke i vagnen med uppgift att hoppa av och öppna och stänga alla de grindar som måste passeras. Den jordbruksintresserade prostens granskar alltid noga och registrerande bygden från resvagnen: "Mit lynne är, at mer fågnas vid åsynen af et litet torpställe, väl skiött och med frodiga bitar omkring sig, än af en stor och härlig egendom." Hemresor från fester företas gärna i vägledande månsken och ibland oroar man sig för kringstrykande vargar. "Som vargarne berättas vara näsvisa til den grad, at de gått intil knutarna och varit på en gård i Westerås, var min hustru litet skrämnd och mycket belåten at få åka bakefter Frösåkers racken, som hade lius", heter det om en vinternatt 1825.

Det finns en annan dagbok från ungefär samma tid, som man under läsningen av Muncktells många gånger kommer att tänka på, som ger en lika fattbar bild av det dagliga livets rytm och detaljer. Det är Märta Helena Reenstiernas, den berömda Årstafruns, dagbok, som dock ompänner en ännu längre tidsrymd (1793–1839). Men vissa skillnader mellan de två journalerna är värda att påpeka. Muncktell var den mer drivne och vane skribenten och hans text är utförligare varje dag än fru Reenstiernas och mer resonerande. Årstafruns anteckningar är ibland mer utformade i staccato men samtidigt ofta mycket expressiva och målande.

En skillnad mellan de båda dagböckerna är könspektivet. Muncktell skriver om sina prästerliga uppgifter, om resor och umgänge, om jordbruket och mycket annat men nästan ingenting om det som rör kökets regioner. Om matlagning och hushållsarbete har han sällan några reflektioner, annat än kring någon mer spektakulär eller omtyckt maträtt, som kräftor, hetvägg eller skalade päron. Årstafrun ser däremot livet till rätt stor del från kökskammaren och gårdens pigor spelar hos henne mycket viktiga roller i händelseförloppet.

En annan skillnad är geografisk. Årsta ligger rätt intill huvudstaden, som ofta besöks för affärer, nöjen och visiter. Skvaller och nyheter från den stora och fina världen hamnar ofta på fru Reenstiernas dagboksblad. Så inte hos Muncktell. Här är det isoleringen, avståndet till denna stora värld som slår läsaren. En resa till Stockholm, med hästskjuts eller på båt över Mälaren, är en äventyrlig historia och prostens själv gör som nämnts sällan och ogärna sådana resor. Varje avsked från ett bortresande barn skildras som något hjärtslitande, varje återkomst som ett uttryck för Guds barmhärtiga försyn.